

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3040>

3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_154

4. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17 липня 1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

Капуста Руслан Вікторович,

*здобувач ступеня вищої освіти бакалавр
навчально-наукового інституту № 4*

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юшкевич Олена Геннадіївна,

доцент кафедри теорії держави та права

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

СПЕЦИФІКА ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Розслідування злочинів, вчинених на окупованих територіях, стикається з численними правовими викликами, основним з яких є відсутність чіткої юрисдикції. Окупація територій часто супроводжується зміною правового режиму, що може призвести до конфлікту між національними та міжнародними нормами. У таких умовах важко визначити, яка юрисдикція має право розслідувати злочини: країна-окупант, країна, до складу якої територія належала до окупації, чи міжнародні установи [1].

Нормативно-правова база, яка регулює розслідування злочинів на окупованих територіях, може бути неоднозначною. Наприклад, міжнародне гуманітарне право передбачає певні зобов'язання для держав-окупантів, але не завжди дає чіткі інструкції щодо розслідування конкретних злочинів. Це може призвести до ситуацій, коли правопорушення залишаються без покарання через правову невизначеність.

Крім того, в умовах окупації може бути ускладнено доступ до правосуддя для жертв злочинів. Наприклад, місцеві суди можуть бути під контролем окупаційної влади, що обмежує їхню незалежність і можливість справедливого розгляду справ. Це викликає недовіру до правової системи з боку населення і може призвести до уникнення правових процедур [2].

Також важливо враховувати, що міжнародне право надає певні механізми для притягнення до відповідальності за злочини, вчинені під час конфліктів, але їх реалізація є складною. Міжнародні трибунали, такі як Міжнародний

кримінальний суд, можуть брати на себе розслідування, але їх юрисдикція часто обмежена, і не всі країни визнають їх рішення.

Робота слідчих на окупованих територіях є надзвичайно небезпечною і супроводжується високими ризиками, які можуть загрожувати не тільки їхній фізичній безпеці, а й ефективності проведених розслідувань. Перш за все, слідчі часто опиняються у ситуаціях, коли їхня діяльність може бути перервана або заблокована військовими чи іншими збройними формуваннями, які контролюють ці території. Це може включати як безпосередні погрози, так і більш тонкі форми перешкоджання, такі як недоступність місць злочинів або обмеження на зв'язок.

Багато слідчих, які працюють у таких умовах, відчують постійний тиск та стрес, що негативно впливає на їхню здатність до об'єктивного виконання обов'язків. Часто ці особи стають мішенню для агресії з боку збройних формувань, які можуть розглядати їх як небажаних спостерігачів або загрозу своїй владі. Це підвищує ризик фізичних нападів, затримань або навіть викрадень [3].

Крім того, відсутність належного захисту та підтримки з боку держави може призвести до ситуацій, коли слідчі змушені діяти самостійно, без необхідних ресурсів і засобів безпеки. Це може включати відсутність захисного одягу, транспортних засобів або навіть елементарних комунікаційних засобів, які забезпечують зв'язок з колегами та забезпечують їхню безпеку.

Ще однією важливою проблемою є соціально-психологічний аспект. Слідчі можуть відчувати ізоляцію від своїх колег та родин, що посилює емоційне навантаження. Страх за власне життя і життя близьких може впливати на їхнє психічне здоров'я і, як наслідок, на якість проведених розслідувань [4].

В умовах окупації важливо забезпечити не лише фізичну, а й психологічну підтримку слідчих. Це може включати тренінги з безпеки, надання психологічної допомоги, а також організацію безпечних маршрутів і укриттів для роботи в небезпечних зонах. Забезпечення безпеки слідчих є критично важливим для успішного розслідування злочинів, оскільки тільки за умов безпеки вони можуть ефективно виконувати свої обов'язки і збирати необхідні докази.

Умови окупації значно ускладнюють процес збору доказів, що є критично важливим етапом у розслідуванні злочинів. Однією з основних проблем є обмежений доступ до місць злочинів. Військові або збройні формування, які контролюють територію, можуть заборонити слідчим доступ до ключових локацій, де можуть бути зібрані важливі докази. Це може включати не лише самі місця злочинів, а й інші території, де можуть бути знайдені матеріальні свідчення, такі як предмети, які використовувалися під час скоєння злочину, або залишки, що вказують на його характер [5].

Крім того, доступ до свідків може бути серйозно обмежений. Багато людей, які могли б дати свідчення, живуть у страху перед переслідуванням або репресіями з боку окупаційної влади. Це може призвести до того, що свідки уникатимуть контакту зі слідчими або намагатимуться не розголошувати інформацію, що ускладнює встановлення фактичних обставин злочину. Відсутність свідків може призвести до ситуації, коли слідчі не можуть

підтвердити чи спростувати версії подій, що ще більше ускладнює їхню роботу.

Також варто зазначити, що в умовах окупації можуть відбуватися зміни в об'єкті злочину, які унеможливають збір доказів. Наприклад, місця злочинів можуть бути очищені або знищені, а важливі матеріали можуть бути вивезені або заховані. Це створює додаткові труднощі для слідчих, оскільки вони можуть не мати можливості відновити хід подій або підтвердити версії, які виникають під час розслідування.

Додатковим викликом є технологічне забезпечення для збору доказів. У багатьох випадках слідчі можуть не мати доступу до сучасних засобів збору інформації, таких як дрони або спеціалізоване обладнання для аналізу. Це обмежує їх можливості у зборі та фіксації доказів, що може вплинути на якість розслідування [6].

Таким чином, збирання доказів у умовах окупації є складним і багатофакторним процесом, який вимагає не лише професійних навичок, а й творчого підходу до вирішення проблем. Необхідність адаптації до змінних умов та пошук альтернативних шляхів збору інформації стають критично важливими для успішного виконання слідчих завдань.

Психологічний стан населення, яке пережило окупацію, має значний вплив на готовність свідчити та співпрацювати з правоохоронними органами. В умовах військових конфліктів та окупації люди часто відчувають страх, тривогу та розгубленість. Ці емоції можуть бути зумовлені не лише безпосередніми загрозами для життя, а й пережитими травмами, які залишають глибокий слід у психіці. Такі стресові ситуації можуть призводити до посттравматичного стресового розладу (ПТСР), що ускладнює можливість нормального функціонування в суспільстві.

У багатьох випадках населення виявляє недовіру до правоохоронних органів, особливо якщо вони асоціюються з окупаційною адміністрацією або військовими формуваннями. Ця недовіра може бути результатом історичних травм, репресій або випадків колишньої співпраці з правоохоронцями, які закінчилися негативно. Люди можуть боятися, що їх свідчення будуть використані проти них самих або їхніх близьких, що призводить до ухилення від співпраці. У таких ситуаціях навіть ті, хто хоче допомогти, можуть відмовлятися від надання інформації через страх наслідків [7].

Соціальні зв'язки також можуть бути порушені внаслідок окупації. Люди, які раніше були частиною спільноти, можуть відчувати себе відчуженими або ізольованими, що зменшує їхню готовність до відкритого спілкування. Втрата довіри в суспільстві, зокрема, може призвести до того, що свідки перестають взаємодіяти один з одним, обмінюватися інформацією або організувати спільну підтримку.

Також важливими є культурні фактори, які можуть впливати на готовність людей свідчити. У деяких культурах існує традиція зберігати мовчання про травматичні події як спосіб захисту себе та своїх близьких. Це може призвести до того, що навіть у випадках очевидних злочинів населення уникатиме співпраці з правоохоронними органами, сподіваючись на те, що проблеми вирішаться самі собою.

У таких умовах правоохоронним органам необхідно застосовувати чутливі та обережні підходи до роботи зі свідками. Важливо створити атмосферу довіри, де люди відчуватимуть, що їхня думка цінна, а їхня безпека забезпечена. Це може включати анонімність свідчень, надання психологічної підтримки та гарантії, що свідки не зазнають репресій. Тільки за таких умов можна сподіватися на активну співпрацю населення, що є критично важливим для успішного розслідування злочинів на окупованих територіях.

Міжнародна співпраця є ключовим елементом у розслідуванні злочинів, вчинених на окупованих територіях, оскільки національні механізми правосуддя часто виявляються недостатніми або неефективними в умовах політичного тиску та нестабільності. Залучення міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй, міжнародні правозахисні організації і неурядові організації, може суттєво зміцнити довіру до процесу розслідування і забезпечити незалежний моніторинг ситуації. Це особливо важливо в контексті забезпечення прозорості та об'єктивності, оскільки місцеві органи влади можуть бути зацікавлені в прикритті злочинів або маніпуляціях фактами.

Міжнародні спостерігачі можуть виступати в ролі посередників між місцевими громадами та правоохоронними органами, що може допомогти в створенні середовища, де жертви і свідки відчують себе в безпеці та захищеними. Вони можуть організовувати тренінги та семінари для місцевих слідчих, що покращить їхні навички та знання в сфері розслідування злочинів, особливо в умовах конфлікту. Це також може включати розробку нових протоколів для збору доказів та роботи зі свідками, що відповідають міжнародним стандартам.

Крім того, міжнародна співпраця дозволяє залучити фінансування та ресурси, які можуть бути критично важливими для проведення розслідувань. Багато міжнародних організацій готові надавати фінансову підтримку на програми, спрямовані на розслідування злочинів, реабілітацію жертв та відновлення правосуддя, що може суттєво підвищити ефективність роботи місцевих органів.

Важливо підкреслити, що участь міжнародних організацій не повинна сприйматися як втручання у внутрішні справи країни, а як підтримка на шляху до відновлення справедливості. Це може допомогти зміцнити легітимність місцевих інституцій, якщо вони діють у співпраці з міжнародними партнерами [7].

Крім того, міжнародні організації можуть виконувати роль адвокатів прав людини, наголошуючи на необхідності дотримання міжнародних стандартів у сфері правосуддя. Це може включати публікацію звітів про ситуацію з правами людини в окупованих територіях, що привертає увагу міжнародної спільноти і може стати каталізатором для політичних змін.

Розслідування злочинів на окупованих територіях повинно бути невід'ємною частиною більш широкого процесу відновлення справедливості та примирення в суспільстві. У контексті післяконфліктного відновлення важливо не лише покарати винних, але й відновити довіру між різними групами населення, що сприяє стабільності та мирному співіснуванню. Відновлення

справедливості включає в себе не лише юридичні аспекти, але й соціальні, психологічні та культурні виміри, які мають величезне значення для тривалого миру. Одним із ключових елементів цього процесу є визнання страждань жертв і їхніх родин. Важливо, щоб розслідування проводилося з урахуванням їхніх потреб і побажань, а також щоб жертви отримали можливість висловити свої переживання і отримати визнання своєї болі. Це може включати публічні слухання, де жертви можуть поділитися своїми історіями, що сприяє не лише терапії, але й формуванню колективної пам'яті про пережиті травми [7].

Також важливо, щоб результати розслідувань були доступними для суспільства. Прозорість у проведенні розслідувань та їх результати можуть допомогти створити атмосферу довіри між населенням і правоохоронними органами. Це включає в себе публікацію звітів про розслідування, які детально викладають факти і висновки, що дає змогу суспільству зрозуміти, що злочини не залишаться безкарними.

Процес відновлення справедливості також передбачає розвиток механізмів компенсації для жертв. Це може включати фінансові виплати, медичну та психологічну підтримку, а також програми реінтеграції для тих, хто постраждав від конфлікту. Таким чином, суспільство показує свою готовність визнати провину і взяти на себе відповідальність за відновлення справедливості [6].

Примирення є ще одним важливим елементом у цьому процесі. Воно передбачає створення умов для діалогу між різними групами населення, які можуть бути ворожими одне до одного через минулі конфлікти. Це може включати в себе організацію міжкультурних заходів, семінарів та дискусій, які допоможуть подолати упередження і встановити порозуміння. Важливо, щоб усі сторони мали можливість висловити свої переживання і скарги, що може стати основою для спільного вирішення конфліктів.

Розслідування злочинів, вчинених на окупованих територіях, є складним і багатогранним процесом, що вимагає врахування численних правових, соціально-психологічних і культурних аспектів. Важливість міжнародної співпраці, забезпечення безпеки слідчих, а також чутливого підходу до жертв і свідків не можна переоцінити. Успішне проведення розслідувань має стати основою для відновлення справедливості та примирення в суспільстві, що, в свою чергу, здатне запобігти новим конфліктам і травмам.

Визнання страждань жертв, прозорість у проведенні розслідувань і підтримка від міжнародних організацій створюють умови для формування довіри між населенням і правоохоронними органами. Лише за умови комплексного підходу, що враховує всі ці фактори, можна сподіватися на успішну інтеграцію розслідувань у ширший контекст відновлення справедливості, що є критично важливим для стабільності та миру в регіоні. Відтак, ці процеси не лише сприяють юридичному покаранню злочинців, але й закладають основи для гармонійного співіснування суспільства в цілому.

Список використаних джерел

1. Беляєв І. С., Плотнікова А. В. Безальтернативність санкції у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за

вчинення колабораційної діяльності. *Інтеграція вищої юридичної освіти України з європейським освітнім простором – виклики внутрішньої безпеки під час воєнного стану*. Łomży: MANS, 2023. С. 17–19. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1afad4d9-064b-4585-a03d-4b22c77f0513/content> (дата звернення: 22.10.2024).

2. Вайда Т. С. Колабораційна діяльність в умовах війни: поняття, документування та кримінальна відповідальність за протиправні дії/діяльність. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Одеса, 2022. С. 13-17.

3. Сиводєд І. С. Теоретичні засади розробки видової методики розслідування правопорушень, вчинених на окупованій території України. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 3. С. 102–107. DOI: <https://ljd.dnuvs.ukr.education/index.php/ljd/article/view/198> (дата звернення: 22.10.2024).

4. Проблемні питання належної кваліфікації воєнних злочинів. URL: <https://azones.law/analytics/problemni-pytannya-nalezhoi-kvalifikatsiyi-voennyh-zlochyniv/> (дата звернення: 23.10.2024).

5. Коваленко А. В. Перспективи використання комп'ютерного моделювання при проведенні слідчого експерименту в ході розслідування злочинів, вчинених на тимчасово окупованих територіях / Особливості процесуального доказування у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях : матеріали II Круглого столу. Київ : Національна академія прокуратури України, 2018. С. 55–57. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/items/bafce7b5-e0d1-4b34-9abd-ec14aae5ec63> (дата звернення: 22.10.2024).

6. Росохата Д., Шуневич К. Особливості досудового розслідування сексуального насильства під час війни. *Юридична Газета*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/osoblivosti-dosudovogo-rozsliduvannya-seksualnogo-nasilstva-pid-chas-viyni.html> (дата звернення: 21.10.2024).

7. Павлюк А. Досудове розслідування в умовах воєнного стану: які зміни внесено в КПК? URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/213263_dosudove-rozsliduvannya-v-umovakh-vonnogo-stanu-yak-zmni-vneseno-v-kpk (дата звернення: 21.10.2024).

